

Stjepan Sršan

STATUT BOGOSLOVNOG SJEMENIŠTA U ĐAKOVU 1814.

Sve do sredine 20. stoljeća u Slavoniji i Srijemu su jedine visoke škole bile filozofski i teološki studij za potrebe Crkve. Svi ostali studiji su se nalazili izvan područja Slavonije, što je predstavljalo svojevrsno zaostajanje u stručnim kadrovima i ljudima. Pa čak i svjetovni kler se do 1806. godine morao školovati u drugim zemljama i sredinama, najčešće u Mađarskoj, Italiji, Austriji, Zagrebu, Trnavi i nekim drugim europskim središtima. Jedino su franjevci i neko vrijeme Požega imali u 18. st. visoke škole, no i njih je dokinuo car Josip II. tako da u Slavoniji i Srijemu krajem 18. st. i početkom 19. st. nije bilo ni jedne visoke škole. No, nakon dokidanja reformi cara Josipa II. počinju se opet, početkom 19. st., otvarati franjevački studij u Vukovaru, Slav. Brodu, Požegi i nekim drugim mjestima, ali i privremeno, i ne više kao ranije potpuni. Da se omogući izobrazba visoko školovanih ljudi radila je Bosansko-srijemska biskupija sa sjedištem u Đakovu na osnivanju vlastite visoke filozofske i teološke škole.

O osnivanju ove jedine visoke škole u Đakovu 1806. g. već se pisalo.¹ Podsjetit ćemo da je studij filozofije trajao dvije godine, a studij teologije tri godine. Taj studij je radio od 1806. godine sve do danas i dao brojne visoko školovane svećenike za potrebe prvenstveno Đakovačke biskupije, no u pojedina vremena i za šire područje. Ti svećenici i djelatnici su izvršili veliku ulogu u hrvatskom narodu, na vjerskom ali i kulturno-prosvjetnom te i gospodarskom, pa i političkom području.

Naučna osnova teologije u Đakovu u 19. st. bila je kao kod ostalih teoloških studija u austrijskoj monarhiji a osobito u Ugarskoj. Taj plan je potjecao od Stjepana Rautenstraucha iz 1776. g. i stajao u svezi s reformom cijelog školstva. Rautenstrauchova osnova je ostala temeljem za sve bogoslovne fakultete i visoke škole do 20. stoljeća u Njemačkoj i Austriji, a osobito kod biblijskih nauka (uvod, hermeneutika, egzegeza,...) i pastoralna, kojem je 1786. g. dodana katehetika s pedagogikom. Taj tzv. Terezijanski sustav je ponovno potvrđen 1805. g. i uveden u Đakovačko sjemenište 1806. g. s 4 godine i 4 profesora. Nastavni jezik je bio latinski, osim pastirskog bogoslovlja, gdje se od 1844./45. predavalo hrvatski.

Na temelju člana XVII. konkordata između Sv. Stolice i Austrije od 18. kolovoza 1855. g. odobrene su kao redovne discipline u sjemeništu: dogmatika, moral, pastoral, crkvena povijest, crkveno pravo, biblija Starog i Novog zavjeta, hebrejski jezik, dok je latinski bio redovan nastavni jezik. Đakovački i srijemski biskup Josip J. Strossmayer je još radio da se u 7. i 8. razred

gimnazije uvede staroslavenski jezik (kao fakultativni) i uspio je tako da je od 4. veljače 1862. g. bio prvi učitelj staroslavenskog jezika u đakovačkom sjemeništu Fran Kurelac.

Budući da 1806. g. Đakovo nije imalo ni prostora ni profesora za novo otvoreno sjemenište to su đakovački franjevci prešli u Brod, a njihov je samostan uređen za sjemenište. Prvo je pijarist iz Njitre Leitner preuzeo biblijske discipline, a Karacsonyi teološke te crkvenu povijest, Jacobi bivši duhovnik u peštanskom sjemeništu uzeo je dogmatiku, a Fišer crkveno pravo i moralku s pastoralom. Filozofiju je s matematikom uzeo Karlo Pavić, a Đ. Hartman povijest i fiziku s ekonomijom. Prvi prodirektor đakovačkog sjemeništa bio je Stjepan Opoevčanin, a rektor Đuro Sertić. Kao normalni broj klerika u Đakovačkom sjemeništu bio je 36 pitomaca.

Uskoro su strani profesori zamijenjeni domaćim. Tako je 1808. g. Jacobija naslijedio Antun Mihalić, a 1814. g. Fišera i Karacsonya M. Vojvodić, Đ. Emanović i B. Smilošević, dok su filozofske predmete podijelili I. Stanić i M. Koler.

U Đakovačkom sjemeništu je studirao i Josip Juraj Strossmayer od 1831. do 1833. godine, čuveni biskup đakovački i srijemski. Kasnije Strossmayer je od 1842. g., nakon povratka iz Beča gdje je doktorirao iz teologije, bio duhovnik i vicerektor Đakovačkog sjemeništa do 1844., a potom profesor fizike i matematika do 1847. godine.²

Kao što je poznato Đakovačka biskupija je kao sufraganiya potpadala do sredine 19. st. pod Kaločku metropoliju, pa je u nekim pitanjima bila vezana uz Kaloču. Među ostalim u arhivu Kaločke metropolije nalazi se i prijepis Statuta đakovačkog sjemeništa, odnosno pravila kućnog reda i discipline za pitomce ove visoke škole, dok je školski sustav i program spadao na Ugarsko kralj. namjesničko vijeće u Budimpešti.³

Želja nam je u osnovnim crtama prikazati pravila iz Statuta đakovačke bogoslovije o kućnoj disciplini na temelju izvornog ovjerovljenog prijepisa kojeg smo pronašli, kako je već rečeno, u arhivu Kaločke metropolije u Mađarskoj. Rukopis je napisan latinskim jezikom na formatu A3 na 33 dosta sitno ispisanih stranica.

Statut prvo daje opće podatke o značenju reda i discipline za klerike koji se odgajaju za viši poziv i koji će biti primjer ljudima. Zbog toga je i osnovao biskup Antun Mandić đakovačko sjemenište odnosno internat gdje će se odgajati i studirati klerici.⁴

1. Nakon tih općenitih upozorenja dolazi 30 točaka pod naslovom *Što trebaju klerici činiti* (agenda). Tu spadaju svi pozitivni propisi za školu, blagdane, odmor, kućni red u zavodu i izvan njega, kod jela, spavanja i studija.

Nakon dolaska u zavod (krajem listopada) klerici trebaju prvo obaviti duhovne vježbe, potom načiniti inventar svojih osobnih stvari koje će predati na čuvanje. Pitomcima se preporuča da pripomognu svojim sredstvima kod nabave školskih stvari, kao i ostalih knjiga koje odobre profesori i rektor škole. Budući da su stariji studenti trebali za vrijeme praznika držati propovijedi ili pouke djeci, trebali su donijeti pismene sastave i pokazati ih rektoru. Ujedno su bili dužni da o provedenim praznicima donesu izvješća mjesnog župnika.

Što se tiče primanja novih pitomaca, osim preporuke župnika, trebali su imati krsni list, uvjerenje o vladanju, a napose se pazilo da su zdravi. Bolesni i oni koji su pohađali plesove, pijanke, sumnjiva društva i slično nisu se smjeli primiti u zavod, jer takvi nisu za svećenički poziv. Sav svoj novac su trebali predati rektoru koji će im ga davati tijekom godine u pojedinim potrebama. Ukoliko koji pitomac zataji novac, javno će ga poglavar opomenuti, a ako se to ponovi, trebalo je razmotriti njegov daljnji ostanak u zavodu. Dalje se govori o poglavarima i kolegama, međusobnim odnosima i slično. Tako napr. kad idu izvan zavoda, trebaju ići u grupama po dva čedno i u tišini. Na zavodske stvari moraju paziti, a počinjenu štetu namiriti. Slično su dužni čuvati odjeću koju prime od zavoda. Napose trebaju održavati čistoću. Bolesnike u zavodu će služiti svi po abecednom redu tjedan dana. Dužni su u zimi jednom mjesečno, a ljeti tjedno prozračiti svoju posteljinu. Također će pitomci mesti spavaonicu, jer sluge to ne čine dobro i nije uputno da to sluge rade.

Nadalje su svi pitomci bili dužni 2 puta mjesečno i to svaki drugi četvrtak navečer, oprati noge, jer to koristi i zdravlju i čistoći spavaonice.

Sljedećih 8 točaka odnosi se na novake. Oni trebaju imati crni talar, šešir, okovratnik, pojas, dvoje cipela i čarape, te ostali veš, posteljinu (slamaricu, madrac, 2 plahte) i ostale sitnice. Novaci ne smiju razgovarati sa starijim studentima bez dozvole poglavara. Starije trebaju pozdravljati i iskazivati dužno poštovanje. Razgovor sa svjetovnim osobama je zabranjen, jedino mogu razgovarati zbog velikog razloga a tada dozvolu daje rektor. Još manje se preporuča studentima dopisivanje, a ako baš moraju, predat će pismo rektoru kao i kad ga primaju. Za stolom u blagavaonici trebaju čedno sjediti i bez galame.

Sljedeće dvije točke govore o načinu otpuštanja pitomaca na praznike. Među ostalim se kaže, da na praznike neće ići oni koji su skloni lošim navikama i koji su slabi učenici, već će učiti i vježbati se u odgoju u zavodu.

Dalje se u Pravilniku govori što su dužni činiti u svezi pobožnosti, čednosti, discipline, kao napr.: da stalno trebaju nositi crni talar, a okovratnik smiju skinuti samo za vrijeme bolesti, kosu šišati i sl. Za vrijeme praznika se trebaju posvetiti ponavljanju gradiva, čitanju knjiga koje im preporuča profesori i drugim primjerenim vježbama u crkvi i sa župnikom.

Sljedećih 8 točaka govore da se nitko ne smije udaljavati prilikom zajedničkih izlazaka, ulaziti u privatne kuće, unositi hranu ili piće u zavod. Ženskim osobama se strogo zabranjuje ulaziti bez potrebe u zavod, susretati se s poslugom i slično.

2. Potom dolazi sljedećih 26 točaka koje govore čega se *pitomci moraju čuvati* (cavenda). Tako se napominje da nitko ne smije kršiti pravila, krivo ih tumačiti ili drugog nagovarati da pogrešno radi. Ne smiju se isticati u odijevanju, nositi šareno i egzotično se odijevati, kvasiti kosu mirisima ili prahom i sl. Moraju izbjegavati svađe, loš govor, klevetanje i ogovaranje, ruganje i ismijavanje.

Ako netko izlazi iz zavoda bez odobrenja, ulazi u privatne kuće, razgovara sa ženskim osobama sam ili preko drugoga i sl. bez znanja rektora, takvog treba odmah otpustiti iz zavoda. Ako neki pitomac ne može napredovati u znanju, treba mu pomoći, a ako unatoč toga nema uspjeha, treba ga otpustiti kao i one koji počine teški eksces. Ne smiju držati cipele u spavaonici, niti spavati u čarapama. Zabranjeno je piti piće izvan jela. I još mnogo toga drugo se zabranjuje.

3. Daljnjih 8 točaka govori o redu pitomaca u priručnoj, *zavodskoj bolnici*. Ta bolnica se sastoji od jedne sobe s 2 kreveta koji su paravanom odijeljeni. Da se ne bi u tu sobu uvlačili zdravi, u bolesnički krevet mogu doći samo oni pacijenti koje liječnik pregleda i smjesti u krevet. Posjet bolesniku je dopušten tek dozvolom rektora.

Potom dolaze upute za predvodnike, magistre i zamjenike magistra novaka u 9 točaka.

4. Sad istom slijedi *dnevni red* đakovačkog zavoda ili sjemeništa. Njegove osnovne odredbe su sljedeće:

Ustajanje u pola pet sati ujutro, potom oblačenje, spremanje kreveta i umivanje. U 5 sati se zatvara spavaonica, a pitomci odlaze u kapelicu na molitvu i razmatranje do pola 6 kad slušaju misu.

U 6 sati je studij u tišini. U 8 sati počinju predavanja i traju do 10 sati, potom je 15 minuta odmor, a od 10 i 15 do 10 i 45 studij, onda do 11 sati čitanje Biblije i to tamo gdje su prošli put stali.

U 11 sati idu u tišini na ručak i to dva po dva od najstarijih do najmlađih. Sjednu za stolove na određena mjesta. Za stolom se trebaju dolično ponašati, a ne šakom ili prstima uzimati jelo iz zdjele. Prvo slušaju u tišini čitanje jedne glave iz Biblije, onda iz povijesti jedan paragraf, a završava se martirologijem toga dana. Za stolom ne smiju pojedinačno ustajati, već svi zajedno na znak predvoditelja. Zabranjeno je uzimati hranu ili vino s drugog stola ili od susjeda kao i iznositi hranu i piće izvan blagovaonice. Nakon jela svi idu u kapelicu a potom u svoje učionice.

Poslije 12 sati je slobodno. No i to se vrijeme preporuča za sviranje, učenje jezika, ponavljanje i slično.

Petkom poslije ručka je šišanje i to tako da svaki u roku 15 dana obnovi krunu na glavi. Od pola 1 do 2 sata je studij, od 2 do 4 popodne predavanje (u ljeti od 3-5) i to tako da je prije svakog predavanja 15 minuta slobodno vrijeme. Od 16 sati do 16 i 30 je slobodno, osim subote, kada primaju odjeću. Kod primanja odjeće i veša ne smije biti nekih makinacija s mijenjanjem odjeće, već primaju prema svojim oznakama. U 16 i 30 počinje studij i traje do 18 i 45, a potom ponedjeljkom imaju stariji pitomci duhovni nagovor, a novaci čitanje Biblije. No, srijedom u to vrijeme je nagovor za novake a čitanje Biblije kod starijih, dok je u ostale dane u to vrijeme čitanje Biblije kod svih.

U 18 i 30 sati silaze u blagovaonicu na večeru poput ručka. - Dakle vidljivo je da su uzimali samo dva obroka: ručak u 11 i večeru u 18 i 30 sati. - Od 19 do 20 sati je slobodno, a potom večernja molitva, ispit savjesti u kapelici do 20 i 30, zatim 15 minuta za svlačenje i spremanje na spavanje tako da se u 20 i 45 gase svjetla. Poslije toga nitko ne smije biti izvan spavaonice ili kreveta. Jedino rektor može dati dozvolu da netko ustane sat ranije zbog učenja ili obavljanja nekih vježbi.

Na blagdane i nedjeljom je do 8 sati isto kao i radnim danom. Od 8 sati se spremaju za polazak u katedralu kamo u redu dva po dva polaze u 8 i 30. Kad se vrate iz katedrale imaju slobodno vrijeme do 10 i 45, a onda 15 minuta čitanje Biblije. U 11 sati je ručak, gdje je sve kao i radnim danom, jedino se ispušta čitanje pod ručkom. Od Prve nedjelje Došašća stariji klerici drže propovijedi u blagovaonici pod ručkom i u crkvi, dok oni mlađi imaju utorkom i četvrtkom kateheze, kao svojevrsne vježbe i nastupe.

Poslije 12 sati je slobodno, od 12 i 30 do 14 studij, od 14 do 14 i 30 vježbanje u obredima. Potom se pripremaju za vespere i u 14 i 45 odlaze u katedralu. Poslije povratka se skuplja odnosno predaje rublje za pranje. U 16 i 30 do 18 sati je studij, a od 18 do 18 i 30 u nedjelju, utorak, četvrtak i petak drže se dispute (školske rasprave), dok u ostale dane je studij. U 18 i 30 sati je večera, a ostalo kao i radnim danom.

Na dane odmora ili rekreacije imaju prije podne do 8 sati kao i inače, u 8 sati je izlazak na šetnju do 10 sati, od 10 do 10 i 45 studij a potom biblijsko čitanje, u 11 ručak kao obično.

Popodne je slobodno do 12 i 30, a potom do 13 vježbanje u pjevanju i obredima. U 14 sati je obvezni izlazak na rekreaciju. U 16 sati studij do 18, a od 18 do 18 i 30 dispute, a u 18 i 30 večera. U ljetno vrijeme je pjevanje i obredi od 12 i 30 do 13 i 30, potom studij do 15 i 30, u 16 izlazak, a ostalo kao obično. No ako je loše vrijeme za izlazak iz zavoda, pitomci se u kući zabavljaju razgovorom ili igrom, ali bez prevelike galame. Na izletu se trebaju držati na okupu, ne smiju zalaziti u kuće i slično.

5. *Pravila za vicerektora* Pravilnik objašnjava u 11 točaka. On vodi neposredniju brigu nad pitomcima, njihovom vladanju i ekonomskoj strani.

Pravila za prefekta studija imaju 6 točaka, a odnose se na učenje pitomaca. On vodi njihove dispute, pomaže kod učenja, te vodi brigu o biblioteci.

Statut ima 5 točaka koje se odnose na dužnosti *duhovnika*. Njemu je povjereno duhovno vodstvo i odgoj klerika, u prvom redu pitanje savjesti, morala, odgoja, propovijedi i kateheze. Općenito on kreira pobožnost i duhovnu formaciju pitomaca.

Dužnosti *ekonoma* ili ključara su sadržane u 13 točaka. Na njega se odnosi ekonomska strana i briga zavoda, ukoliko je ne vrši vicerektor. Posebno rukovodi podrumom, kuhinjom, blagovaonicom, pekarom, posuđem, vodi inventar zavoda, dnevnik primitaka i izdataka, dnevnik robota (rada) za sjemenište i sl.

Dužnost kuhara je da po propisanom redu priprema ručak u 11 sati, a večeru za 18 i 30. Govedinu će nabaviti i pripremiti dan ranije te je rasjeći za pečenje. On će primiti od ekonoma potrebne namirnice. Hrana mora biti dobro pečena i čista. Kuhar vodi brigu o kuhinji, smočnici, suđu, koje će svaki dan prati sluškinje, a 2 puta mjesečno će suđe posebno očistiti travom kako bi suđe izgubilo svojstveni kuhinjski miris.

Za ručak će svakog dana kuhar pripremiti 4, a za večeru 3 dobro pripremljena jela. Budući da u zavodu treba pripremiti za ručak po 5 stolova i toliko za večeru, brine se da bude spremljeno i toliko porcija. Često se jelo pečeno meso uz nešto priloga.

Dužnosti vrtlara se sastoji u 4 točke. On se brine o vrtu, ne samo oko povrća, već i oko nasada, održava staze i čisti vrt.

Dužnosti *vratar* sadržane su u 4 točke. On vodi brigu o ulasku i izlasku iz sjemeništa. Ne pušta ženske osobe u zavod. Ukoliko neki od pitomaca dobije posjetu, može uz kraće vrijeme, uz dozvolu rektora, porazgovarati u posjetnoj sobi. Vrtar zimi predaje vicerektoru ključeve sjemeništa u 20 i 30, a ljeti u 21 i 30, a uzima ih zimi ujutro u 5, a ljeti u 4 i 30 sati. Ujedno vrtar čisti blagovaonicu, pali i gasi lampe, zvonu na ustajanje i slično.

Dužnosti *slugu* sadržane su u 4 točke. Studenti imaju 7 slugu od kojih se jedan brine za rektora, a ostali spremaju jelo u blagovaonici i poslužuju studente. Profesorima kod jela i u sobi će posluživati studenti.

Dužnosti *kućnih slugu* nalaze se u 7 točaka. Za njih se traži da budu brižni, da stalno rade, pomaže u kuhinji, zimi se brinu o drvima za loženje, a ljeti, osim kućnih poslova, još i rade u vrtu, nadalje sipaju vodu u WC čim svane, čiste hodnike 3 puta tjedno, te prostorije studenata, ali kad ovi nisu prisutni i sl.

7. Obveze *rektora* sadržane su u 13 točaka. Njemu je povjerena briga oko naobrazbe i odgoja klerika-pitomaca kao i cjelokupna uprava zavoda, naročito oko nekretnina. On vodi personalije o studentima i njihovom napretku te obavještava biskupe. Jednom riječju vodi brigu o zgradi, prostorijama, biblioteci, redu u zavodu, disciplini, brine se da profesori savjesno obavljaju svoje dužnosti i on je neposredni biskupov zamjenik u zavodu.

Na koncu dolaze *posebne obveze rektora* u 23 točke. Kod toga se naglašava njegova briga kod dolaska i odlaska odnosno prijama pitomaca u zavod i odlaska iz zavoda. Na blagdan Svih Svetih (1.XI.) svake godine rektor predvodi i predstavlja nove klerike biskupu koji ih oblači u kleričku odjeću. Prije početka nastave (sv. Mirko) čita rektor svim studentima ova pravila o kućnoj disciplini i dnevnom redu. Ta pravila će im čitati svakog mjeseca, da ih pitomci što bolje upamte i drže. Nakon toga vrši raspored dužnosti studenata i daje im pisanu instrukciju o njihovim dužnostima.

Antun Mandić, vl. ručno
đakovački biskup

Na temelju biskupove odredbe izvršen je 1814. g. ispravak u tome što pitomac, koji po završetku studija napušta sjemenište, kad ide u župu, može zadržati odjeću i stvari koje je dobio na korištenje.

Ivan Matizović, vl.r.⁵
rektor

BILJEŠKE:

¹ Pavić M., Biskupsko sjemenište u Đakovu, Đakovo, 1906. i Em. Gašić, *Brevis conspectus historicus...*, Osijek, 1944.

² Cepelić-Pavić, Josip J. Strossmayer, Zagreb, 1900.-1906., str. 83.

³ Metropolitanski arhiv u Kaloči, Fasc. XXVI, No 155571 ex 1828.

⁴ Mandić je bio đakovački i srijemski biskup od 14.07.1806. do 11.01.1815. g. Više vidi: Em. Gašić, *Brevis conspectus historicus...*, Osijek, 1944., str. 82-83.

⁵ Ivan Matizović je bio rektor od 1810. do 1832. g. Više o njemu vidi: Em. Gašić, nav. djelo, str. 104.